

Comparative Comparison of Shiraz University Curriculum with The World's Top Universities Curricula- The Case: Doctoral of Curriculum Development

Mehdi Mohammadi^{*1}, Reza Naseri Jahromi², Hamid Reisei³, Solmaz Khademi⁴

¹ Faculty Member, Department of Educational Planning and Management, Shiraz University, Shiraz, Iran.

² Ph. D. of Curriculum Development, Shiraz University, Shiraz, Iran.

³ Ph. D. student of Curriculum Development, Shiraz University, Shiraz, Iran.

⁴ Ph. D. student of Curriculum Development, Shiraz University, Shiraz, Iran.

Date Received:

11 June 2022

Date Accepted:

5 August 2022

Keywords:

doctoral course, curriculum planning field, beginning of the curriculum chapter, comparative study

Abstract

The purpose of the research was to investigate the current status of the curriculum of the doctoral course of Shiraz University and compare it with the curriculum of a number of top universities in other countries in this field. The design of the research is descriptive and comparative studies and was carried out with the Brady method. The statistical population of the universities was the implementation of the academic field of the curriculum in the doctoral course. Among different universities abroad, 6 famous universities were selected with a targeted approach. Documents and documents, details of the curriculum and the process of passing the doctoral course in the selected universities were studied and reviewed. The required information was extracted from the headings of the curriculum courses published on the website of the selected universities and summarized in separate tables, and by comparing the information of the prepared tables, the existing similarities and differences were described, compared and analyzed. The results of the research indicated the existence of differences and similarities in the curriculum of different universities with the curriculum of Shiraz University, the similarities in the curriculum of Shiraz University with the curriculum of other universities, the length of the course, the similar process of passing the course, the simultaneous emphasis on two The educational and research part and the differences in the curriculum of Shiraz University with other universities such as: the title of the course, the type of division of the course headings, lack of attention to methodology and research courses in the curriculum area, lack of attention to the seminar course and The difference was in the total number of units assigned for the doctoral course.

* Corresponding Author: Mehdi Mohammadi

Address: Shiraz University, Shiraz, Iran

Email: Mmohammadi48@shirazu.ac.ir

مقایسه تطبیقی سرفصل برنامه درسی دوره دکتری رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه شیراز با برنامه درسی دانشگاه‌های برتر جهان

مهدی محمدی^{۱*}، رضا ناصری جهری^۲، حمید رئیسی^۳، سولماز خادمی^۴

^۱ عضو هیئت علمی، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران
Dr_rnaseri@hotmail.com
^۲ دانشجوی دوره دکتری برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران: hamidreisi@yahoo.com
^۳ دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران: s.khademi1366@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش بررسی وضعیت موجود برنامه درسی دوره دکتری رشته برنامه درسی دانشگاه شیراز و مقایسه آن با برنامه درسی تعدادی از دانشگاه‌های برتر دیگر کشورها در این رشته بود. طرح پژوهش توصیفی و از نوع مطالعات تطبیقی است و با روش بردی انجام شد. جامعه آماری دانشگاه‌ها مجری رشته تحصیلی برنامه درسی در دوره دکتری بود. از میان دانشگاه‌های مختلف خارج از کشور ۶ دانشگاه مطرح با رویکرد هدف‌مند انتخاب شدند. اسناد و مدارک، جزئیات برنامه درسی و فرایندهای گذراندن دوره دکتری در دانشگاه‌های انتخاب‌شده مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت. اطلاعات مورد نیاز از سرفصل دروس برنامه درسی منتشر شده در سایت دانشگاه‌های منتخب استخراج و در جدول‌های جداگانه خلاصه و با مقایسه اطلاعات جدول‌های تهیه شده، شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود، توصیف، مقایسه و تحلیل شدند. نتایج تحقیق حاکی از وجود تفاوت‌ها و شباهت‌هایی در برنامه درسی دانشگاه شیراز با برنامه درسی دانشگاه شیراز بود. شباهت‌های موجود در برنامه درسی دانشگاه شیراز با برنامه درسی دیگر دانشگاه‌ها طول مدت دوره، فرایند مشابه گذراندن دوره، تأکید همزمان بر دو بخش آموزشی و پژوهشی و تفاوت‌های موجود در برنامه درسی دانشگاه شیراز با دیگر دانشگاه‌ها مواردی چون: عنوان رشته، نوع تقسیم‌بندی سرفصل‌های دوره، عدم توجه کافی به دروس روش‌شناسی و تحقیق در حوزه برنامه درسی، عدم توجه به درس سمینار و تفاوت در مجموع واحدهای تعیین‌شده برای دوره دکتری بودند.

تاریخ دریافت:

۲۱ خرداد ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش:

۱۴ مرداد ۱۴۰۱

کلیدواژه‌ها:

دوره دکتری، رشته برنامه‌ریزی درسی، سرفصل برنامه درسی، مطالعه تطبیقی

مقدمه

همزمان با رشد دانش و آگاهی بشر از حساسیت و اهمیت تعلیم و تربیت و ظهور ساختارهای اجتماعی پیچیده، نظام‌های تعلیم و تربیت از شکل‌های قدیمی و سنتی به سوی سیستم‌های منطقی، حساب‌شده و منسجم حرکت کردند و برنامه‌های درسی نیز از طرح و مقاصد واقع‌بینانه‌تری برخوردار شدند. تقریباً یک قرن پیش، برنامه درسی توسط فرانکلین بابیت متولد شد و پس از آن مسائل این حوزه مورد توجه روز افزون صاحب نظران و متخذهان تعلیم و تربیت واقع شد. این توجه و حساسیت روبه‌رشد متخذهان به عناصر دخیل در تعلیم و تربیت منجر به پیشرفت و انسجام رشته مطالعاتی برنامه‌ریزی درسی در دانشگاه‌ها گردید که آن را به‌عنوان یکی از انشعابات و زیرمجموعه‌های حوزه وسیع تعلیم و تربیت می‌شناسیم (فتحی و اجارگاه، ۱۳۹۶). در آغاز کار باید پرسید منظور از مفهوم "برنامه درسی" چیست؟ این سوال خود ماهیت پیچیده برنامه درسی را نشان می‌دهد و در پاسخ دادن به آن باید کمی تفکر و تأمل کرد. برنامه درسی یک پدیده پیچیده است. علاوه بر آن، برنامه درسی رشته تحصیلی دانشگاهی با ماهیتی بین رشته‌ای است که هدف آن درک امور مربوط به برنامه درسی است (پاینار^۱، ۲۰۱۱). برنامه درسی به‌عنوان یک رشته و قلمرو معرفتی در تعریف اجمالی آن "علمی" است که به مطالعه و بررسی "پدیده‌های برنامه درسی" می‌پردازد. در معنای مبسوط و جامع‌تر، برنامه درسی علمی است که به مطالعه و بررسی

* نویسنده مسئول: مهدی محمدی
آدرس: دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

ایمیل: Mmohammadi48@shirazu.ac.ir

¹ Pinar

تاریخچه، نهضت‌ها، نظریه‌ها، رویکردها، مدل‌ها، نظام‌ها، ابعاد، عناصر، انواع، طراحی، مهندسی، تدوین، اجرا، ارزشیابی، تحولات، چالش‌ها، مسیر توسعه، تحقیقات و روند تحولات فعلی و آتی پدیده "برنامه درسی" می‌پردازد (مرزوقی و همکاران، ۱۳۹۸).

بر اساس شواهد و مدارک موجود رشته برنامه‌ریزی درسی در سال ۱۹۱۸ با انتشار کتاب فرانکلین بابیت هویت یافت و به عنوان یک رشته علمی و قلمرو معرفتی یا یکی از حوزه‌های تخصصی قلمرو تعلیم و تربیت به رسمیت شناخته شد. از سوی دیگر، چنانچه با توجه به شاخص تاسیس نخستین گروه‌های برنامه درسی در دانشگاه‌ها به موضوع نگاه کنیم و آن را به عنوان نقطه آغازین تکوین یک رشته علمی بدانیم، قدمت رشته برنامه درسی به عنوان رشته‌ای برخوردار از هویت و منزلت دانشگاهی کم‌تر از ۱۰۰ سال است، چراکه نخستین گروه برنامه درسی، در سال ۱۹۳۷ در دانشگاه تربیت معلم دانشگاه کلمبیا پا به عرصه وجود گذاشت. بدین ترتیب می‌توان رشته برنامه درسی را، خواه با مبنا قرار دادن نوشتن کتاب توسط بابیت و خواه با مبنا قرار دادن تاسیس اولین گروه برنامه درسی، رشته‌ای جوان به شمار آورد که اکنون در حال گذر از مراحل تکوین و تکامل خویش است (مهرمحمدی، ۱۳۹۹).

اولین گروه برنامه درسی به وسیله هالیس کزول رهبر برنامه درسی در دهه ۱۹۳۰ در دانشگاه کلمبیا رهبری می‌شد. در سال ۱۹۲۶ اولین آزمایشگاه برنامه درسی در دانشکده تربیت معلم دانشگاه کلمبیا تاسیس شد. تاسیس رشته برنامه‌ریزی درسی در سایر کشورهای آسیایی، آفریقایی و آمریکایی خیلی دیرتر و در دهه‌های ۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ اتفاق افتاد. تا این‌که در سال ۱۹۸۰ رشته برنامه‌ریزی درسی به یک حوزه مطالعاتی جهانی و به یکی از گرایش‌های مهم رشته علوم تربیتی بدل شده بود و اغلب مراکز آموزشی، دانشکده‌های تعلیم و تربیت و دانشگاه‌های جهان و حتی موسسات بین‌المللی مانند یونسکو اقدام به برگزاری دوره‌های آموزشی و پژوهشی در حوزه برنامه‌ریزی درسی کردند (قادری، ۱۳۹۳). بررسی تاریخچه رشته مطالعات برنامه درسی نشان می‌دهد دوره دکتری این رشته در ایران با گرایش تعلیم و تربیت اسلامی در سال ۱۳۶۶ تاسیس شد. از همان ابتدا این دوره از تحولات تکمیلی به دو مرحله آموزشی و پژوهشی تقسیم شد که در آن دانشجویان موظف بودند تا در این دوره ۳۰ واحد درسی (۱۵ درس ۲ واحدی) را بگذرانند و سپس در آزمون جامع شرکت کنند. پس از کسب موفقیت در آزمون جامع شرکت کرده و پس از موفقیت در این آزمون، مرحله پژوهشی را شروع کند (شورای عالی برنامه‌ریزی معاونت علوم انسانی^۱ HPCHDMS، ۲۰۱۴).

در بسیاری از دانشگاه‌ها هدف از تاسیس و تدریس رشته برنامه درسی را تربیت حداکثری نیروی انسانی مورد نیاز برای انجام پژوهش، آموزش و کارشناسی در موضوعات و مسائل برنامه درسی و آموزش در وزارت آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها، واحدهای آموزش در ادارات، نهادها و سازمان‌های مختلف بیان کرده‌اند. این رشته دانشگاهی همانند سایر رشته‌ها خود نیازمند یک برنامه درسی (سند) جامع و با کیفیتی به عنوان نقشه راه اساتید و دانشجویان می‌باشد تا فرایند دوره تحلیلی مبتنی بر آن حرکت کند و همچنین دست یابی به اهداف بیان‌شده را تضمین نماید. برنامه‌ریزی درسی یک امر خطیر در طراحی نظام کلان آموزشی است، چراکه باید فلسفه حاکم بر جامعه، یادگیری فراگیران و دانش تخصصی روز که بر اساس این مقوله‌ها هدف‌های بنیادین و کلی برنامه درسی ترسیم می‌شود را در نظر بگیرد. با توجه به نقش و اهمیت برنامه‌ریزی درسی، شایستگی و صلاحیت‌های تیم برنامه‌ریز نیز اهمیت فراوانی دارد. از آن‌جاکه برنامه درسی بیان‌گر هدف‌ها، آرمان‌های تربیتی و منعکس‌کننده ارزش‌های و اعتقادات فرهنگی یک کشور است، این مهم است که چه کسانی این وظیفه استراتژیک را بر عهده دارند (مرادی و همکاران، ۱۳۹۴). یک برنامه‌ریز موفق و توانمند به مجموعه‌ای از صلاحیت‌ها و شایستگی‌ها نیاز دارد که از طریق تحولات رسمی، شرکت در دوره‌های آموزشی و یادگیری و تجربه فردی، شایستگی‌های مورد نیاز را کسب می‌کند. بدون شک نقش دانشگاه و برنامه درسی آن، به‌ویژه در دوره پایانی و مهم دکتری، تاثیر زیادی بر توانمندسازی فارغ‌التحصیلان و توسعه شایستگی‌های فردی، شغلی و سازمانی آن‌ها خواهد داشت.

به دنبال تغییرات سریع در دنیای آموزش و یادگیری، چشم‌انداز آموزش عالی و به موازات آن محتوا و استانداردهای برنامه درسی نیز دست‌خوش تغییراتی شده است. برنامه درسی به عنوان قلب نظام‌های آموزشی و جوهره هر نوع آموزش است که با ترکیب روش‌های موثر تدریس، کارآمدی و اثربخشی نظام آموزشی را تضمین می‌کند. بنابراین تعیین ساختار بهینه نظام برنامه‌ریزی درسی و انتخاب و سازماندهی محتوا، از مهم‌ترین چالش‌های سیاست‌گذاران نظام‌های آموزشی بوده و می‌باشد. چالش‌ها و مسائل سیاست‌گذاران در آموزش عالی اهمیت مضاعفی دارد، زیرا برنامه درسی در آموزش عالی ابزار علمی و اجتماعی نیرومندی است که ضمن ترسیم چگونگی و حدود انتقال دانش و مهارت‌ها، تجربه‌های وسیعی را برای دانشجویان فراهم می‌کند (سرمد و وزیری، ۱۳۷۷). علی‌رغم اهمیت برنامه درسی در موسسات آموزش عالی، میزان توجه به آن از سوی محققان کافی نیست و حتی تلاش لازم برای بررسی، ارزشیابی، اصلاح و تغییر برنامه‌های گذشته از سوی مسئولان و محققان صورت نگرفته است (کریمی و فتاحی، ۱۳۹۲). سرفصل‌های برنامه درسی رسمی‌ترین سازوکار برای به اشتراک گذاشتن اطلاعات با دانشجویان هر دوره است. علی‌الرغم اهمیت سرفصل‌ها، ساختار و قالب‌های برنامه درسی کتبی معمولاً بدون تغییر از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود و به ندرت به‌عنوان بخشی از طراحی مجدد برنامه‌های درسی در نظر گرفته می‌شوند (ابرلی و همکاران^۲، ۲۰۰۱). مطالعات گذشته برای هدف یا استفاده از سرفصل‌های برنامه درسی هشت مضمون مهم: یک مکانسیم ارتباطی، یک ابزار برنامه‌ریزی برای مربی، یک طرح مطالعاتی برای دانشجویان، یک ابزار آموزشی و تربیتی (منبعی برای یادگیری

¹ High Planning Council of the Humanities Department of the Ministry of Science

² Eberly et al

فراگیران)، سازه‌های برای ارزیابی معلم یا ابزاری برای نگهداری و ضبط سوابق، یک قرارداد سیاسی و فرایندی برای دنبال کردن فرایند اجتماعی‌سازی دانشجویان در محیط دانشگاهی و یک فرصت تحقیقاتی برای مربیان بیان کرده‌اند (فینک^۱، ۲۰۱۲).

با توجه به نقش مهم سرفصل‌های برنامه درسی و با افزایش درک ما از نقش سرفصل‌ها در سیستم آموزشی، تجزیه و تحلیل آن‌ها ضرورت می‌یابد. یکی از راه‌های شناخت نقاط ضعف و قوت برنامه درسی رشته‌های تحصیلی در دانشگاه، مطالعه و مقایسه برنامه درسی دانشگاه‌های برتر جهان در رشته مورد نظر است. علی‌الرغم سودمندی مقایسه و تطبیق برنامه‌های درسی دانشگاه‌ها، در بررسی تحقیقات انجام‌شده در رشته برنامه‌ریزی درسی، تعداد تحقیقات انجام‌شده کم و ناکافی بودند. برای مثال: میرزامحمدی (۱۳۹۵) در مطالعه خود با مقایسه برنامه درسی تعدادی از دانشگاه‌ها پیشنهاد می‌کند که در برنامه درسی این دوره لازم است در بخش پژوهشی دوره اصلاحاتی انجام شود. همچنین با استفاده از تجارب دانشگاه‌های خارجی در زمینه موضوعات تخصصی، ضعف برنامه درسی دانشگاه‌های داخلی در این زمینه برطرف شود. از دیگر موارد پیشنهادی در این پژوهش توجه بیشتر به دروس عملی و کارآموزی و کارورزی در مراکز برنامه ریزی درسی است. لازم به ذکر است در این تحقیق جزئیات مقایسه برنامه‌های درسی دانشگاه‌ها بیان نشده و فاقد چارچوب مقایسه‌ای می‌باشد. شعبانی و ریکی (۱۳۸۵) در تحقیق خود بیان کرده است که جهت‌گیری دوره دکتری برنامه‌ریزی درسی ایران بیش‌تر آموزشی است و کم‌تر به بعد پژوهشی توجه شده است. در این برنامه‌ها به رغبت‌ها و علایق و تفاوت‌های فردی دانشجویان توجه نشده است و برای بهبود برنامه درسی این دوره پیشنهاد داده‌اند که مجموعه‌ای از دروس اختیاری در برنامه گنجانده شود. جهانی (۱۳۸۵) با در نظر گرفتن عناصر مدل ارزشیابی استافل بیم شامل محیط، درون‌داد، فرایند و برون‌داد، برنامه درسی دوره دکتری را مورد ارزیابی قرار داده است. از نتایج این پژوهش این بود که برنامه‌های درسی دوره دکتری بر اساس مدل نظام‌مند طراحی و تدوین نشده است و در انتخاب اهداف به تعادل میان آموزش و پژوهش و مهارت توجه لازم نشده است. علاوه بر موارد ذکرشده در طراحی برنامه و در بخش سازمان‌دهی محتوا به ارتباط عمودی و افقی دروس توجه نشده است (میرزامحمدی، ۱۳۹۵).

با توجه به کمبود مطالعات در زمینه سرفصل‌های رشته برنامه‌ریزی درسی و با توجه به اهمیت فراوان دوره دکتری در تربیت برنامه‌ریزان شایسته و توانمند، هدف این پژوهش مطالعه و مقایسه سرفصل‌های برنامه درسی رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه شیراز با سرفصل‌های این رشته در تعدادی از دانشگاه‌های برتر جهان است. بر این اساس سوالات پژوهشی محقق عبارتند از:

۱. برنامه درسی دوره دکتری رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه شیراز با برنامه درسی این رشته در دیگر دانشگاه‌های جهان چه شباهت‌هایی دارد؟
۲. برنامه درسی دوره دکتری رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه شیراز با برنامه درسی این رشته در دیگر دانشگاه‌های جهان چه تفاوت‌هایی دارد؟
۳. با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های مشاهده‌شده در سوال ۱ و ۲، چه پیشنهادات و توصیه‌هایی می‌توان برای اصلاح، بهبود و تقویت برنامه درسی این رشته تحصیلی در دانشگاه شیراز ارائه کرد؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش با طرح توصیفی، از نوع مطالعات تطبیقی است. در گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات مورد نیاز از روش بردی استفاده شد. جامعه آماری تحقیق دانشگاه‌هایی بود که دارای دانشکده علوم تربیتی بودند و در دوره دکتری رشته برنامه درسی دانشجو می‌پذیرفتند. ابزار برای گردآوری داده‌ها، چک لیست محقق‌ساخته بود. این چک لیست حاوی اطلاعات کلی از عنوان دوره، نوع برگزاری دوره (حضوری و غیر حضوری)، طول دوره، اهداف کلی دوره، دروس دوره و تقسیم‌بندی‌های آن در دانشگاه‌های مختلف، آزمون جامع و پایان‌نامه است و نشان‌دهنده اطلاعات کاملی از برنامه درسی دوره می‌باشد. برای کسب اطلاعات به سایت تعداد زیادی از دانشگاه‌ها مراجعه شد، در این فرایند سعی شد ابتدا دانشگاه‌های با رتبه بالا در سطح جهانی انتخاب شوند، ولی با توجه به در دسترس بودن اطلاعات مورد نیاز، دانشگاه‌های: جرج واشینگتن، فناوری تگزاس، گاردنر وب کانادا، ویسکانسن-مدیسون، کارولینای جنوبی و بریتیش کلمبیا انتخاب شده، اطلاعات مورد نظر استخراج و در چک لیست به عنوان چارچوبی برای مقایسه خلاصه شد.

مراحل اجرای تحقیق مبتنی بر ۴ مرحله روش بردی انجام شد. مراحل این روش شناخته‌شده و پر استفاده در مطالعات تطبیقی عبارتند از:

۱. **مرحله توصیفی:** در این مرحله پژوهنده باید به توصیف پدیده‌های به‌دست‌آمده از طریق تحقیق بپردازد. به طور خلاصه این مرحله یادداشت‌برداری از پدیده‌ها و مشاهدات برای نقادان در مرحله بعدی است.
۲. **مرحله تفسیر:** این مرحله شامل بررسی اطلاعاتی است که در مرحله اول پژوهشگر به توصیف آن پرداخته است. تحلیل اطلاعات باید مبتنی بر اصول و شیوه‌های مرسوم در علوم اجتماعی باشد.

¹ Fink

۳. **مرحله همجواری:** در این مرحله اطلاعاتی که از مرحله یک و دو به دست آمده طبقه‌بندی می‌شود و کنار هم قرار می‌گیرند و چهارچوبی برای مرحله بعدی، یعنی مقایسه تشابهات و تفاوت‌ها، فراهم می‌کند. به عقیده بردی پژوهنده می‌تواند به فرضیه تحقیقی خود دست یابد.

۴. **مرحله مقایسه:** در این مرحله مسئله تحقیق به طور دقیق و با توجه به جزئیات در زمینه تشابهات و تفاوت‌ها بررسی و مقایسه می‌شود و رد یا قبول فرضیه تحقیق در این مرحله امکان پذیر می‌باشد (آقازاده، ۱۳۹۶).

با توجه به مراحل چهارگانه بردی، در مرحله اول (توصیف)، با مراجعه به سایت دانشگاه‌های انتخاب‌شده، اطلاعات سرفصل دروس رشته برنامه‌ریزی درسی گردآوری شد و برای انسجام بیشتر در قالب یک چارچوب خلاصه شد که خروجی آن جدول‌های شماره ۱ تا ۷ می‌باشد. در مرحله دوم (تفسیر)، نقاط بارز و برجسته برنامه‌های درسی دانشگاه‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و به صورت مجمل و مختصر در کنار جدول مربوط به هر دانشگاه بیان شد. مرحله سوم (همجواری)، جدول‌های استخراج‌شده از برنامه درسی دانشگاه‌های مختلف در کنار هم قرار داده شد تا تفاوت‌ها و شباهت‌ها میان دانشگاه‌ها بهتر درک شود. در مرحله نهمی (مقایسه)، با توجه به نتایج ۳ مرحله قبلی، پیشنهادانی برای ارائه بهتر برنامه درسی در دانشگاه شیراز ارائه شد که می‌تواند به بهبود کمیت و کیفیت دانش‌آموختگان این رشته در دوره دکتری موثر باشد.

توصیف و تفسیر سرفصل برنامه درسی رشته برنامه‌ریزی درسی

در نتیجه رشد سریع تکنولوژی و اطلاع محققان از نتایج تحقیقات جدید، امروزه درباره دو مولفه دوره‌های درسی و دانش پایه در برنامه‌های درسی دانشگاه‌ها توافق بین صاحب‌نظران و متخ [۱] [۲] ان رو به افزایش است. مطالعه آموزش عالی در حال کامل شدن و رسیدن به بلوغ خود می‌باشد و این پتانسیل را دارد که فراتر از یک زمینه مطالعاتی باشد و حتی به یک رشته علمی تبدیل گردد (کارت و همکاران، ۱۳۹۵). رشد و گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات و دسترسی آسان به اطلاعات موسسات آموزشی موجب شده است تا موسسات آموزشی و آموزش عالی در برنامه‌های درسی خود از تجارب و نقاط قوت دیگر موسسات استفاده کنند و این موجب شده است تا روز به روز برنامه‌های درسی کامل‌تر شوند.

آموزش اساساً شامل تجارب یاددهی و یادگیری است. برای اطمینان از داشتن یک آموزش خوب، برنامه درسی باید به اندازه کافی منطقی و ساختاریافته باشد تا نیازهای جامعه و فرد یادگیرنده را برآورده یا منعکس کند. تعریف جامع و کامل مفهوم برنامه درسی کار ساده‌ای نیست و افراد مختلفی از زوایای مختلفی آن را توصیف کرده‌اند. در میان صاحب‌نظران فافومرا، به شیوه‌ای جامع و گسترده برنامه درسی را به‌عنوان کل فرایند آموزشی تعریف می‌کند، یعنی بافت و زمینه‌ای که آموزش در آن صورت می‌گیرد و منظور او فراگیر، مدرس، موضوع، محتوا، روش و محیط فیزیکی و روانی است (اجونک و مادوکا، ۲۰۱۳). برنامه درسی در آموزش‌های عمومی و آموزش عالی ابزاری واقعی برای دستیابی به اهداف آموزشی یک ملت است. آموزش عالی مرکز اصلی توسعه هر کشوری است و کشورهای با سیستم آموزشی ضعیف قادر به توسعه خود نخواهند بود. برخی از کارفرمایان ابراز نگرانی کرده‌اند که برنامه‌های آموزش عالی موجود نمی‌تواند دانشجویان را با انواع مهارت‌های مورد نیاز در صنایع به‌سرعت درحال‌تغییر امروزی آماده کند (چان و همکاران، ۲۰۱۷). اولین گام برای حل این گونه مسائل و نگرانی‌ها تدوین یک برنامه درسی مطلوب می‌باشد. برای داشتن برنامه درسی منسجم، به‌روز و کارآمد، می‌توان از تجربیات موسسات آموزشی برتر در سطح جهانی استفاده و آن‌ها را با توجه به شرایط و فرهنگ جامعه در برنامه درسی موجود گنجاند و پویایی و کارآمدی برنامه درسی را در رسیدن به اهداف و موفقیت در انجام رسالت‌های محوله افزایش داد. آکر (۱۹۹۴) پیشنهاد می‌کند که مرور دوره‌ای و طبقه‌بندی سرفصل‌های برنامه‌های درسی می‌تواند ابزاری برای ارزیابی برنامه درسی و توسعه برنامه در طول زمان باشد (ابرلی و همکاران، ۲۰۰۱). در بررسی سرفصل‌های برنامه‌های درسی برخی از عناصر در تمامی تعاریف و نظریات مشترک می‌باشد و تمامی دانشگاه‌ها به این عناصر در برنامه درسی خود توجه دارند. اهداف، محتوا، متدولوژی و ارزشیابی را می‌توان چهار عنصری ذکر کرد که در تمامی برنامه‌های درسی موسسات آموزشی مورد توجه است.

در این پژوهش در مرحله اول (توصیف)، عناصر مهم برنامه درسی دوره دکتری رشته تحصیلی مطالعات برنامه درسی همراه با جزئیات مطرح‌شده در سرفصل دروس دانشگاه‌ها مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت و نتایج به‌دست‌آمده در جدول شماره‌های ۱ تا ۷ مربوط به دانشگاه‌های انتخاب‌شده ارائه شده است.

جدول (۱): برنامه درسی دوره دکتری رشته مطالعات برنامه درسی دانشگاه شیراز، ایران

ابعاد	شاخص	توضیحات
عنوان دوره	curriculum development دکتری برنامه ریزی درسی	
نحوه ارائه	حضور	

¹ Ojong, & Maduka

ابعاد	شاخص	توضیحات
مشخّصات دوره	طول دوره	۴ ترم آموزشی و آزمون جامع ۱۰ ترم ۶ ترم پژوهشی (پایان نامه)
اهداف دوره		هدف دوره دکتری برنامه‌ریزی درسی تربیت بالاتری سطح نیروی انسانی مورد نیاز برای انجام پژوهش، آموزش و کارشناسی در موضوعات و مسائل برنامه درسی و آموزش در وزارت آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها، واحدهای آموزش در ادارات، نهادها و سازمان‌های مختلف، صدا و سیما و رسانه‌ها، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و آزاد و آموزش‌های مستمر ضمنی، با در نظر گرفتن ویژگی‌های بومی و اسلامی می‌باشد. به عبارتی، تربیت متخّصّان با صلاحیت در زمینه برنامه درسی، مبانی دینی برنامه درسی، روش‌های تحقیق در حوزه برنامه درسی و کاربرد آنها در نظام برنامه درسی حوزه‌های مختلف آموزش و پرورش، آموزش عالی و سایر سازمان‌ها و واحدهای آموزشی در عرصه‌های مختلف از جمله هدف‌های اصلی برنامه این رشته در دوره‌های مختلف می‌باشد. هدف اصلی دوره نشر و کاربرد دانش تخّصّاتی برنامه درسی در سطح موسسات آموزشی و پژوهشی بوده و هدف عمده دوره تربیت و تامین برنامه‌ریزان، مدیران، پژوهشگران در تمام موضوعات برنامه درسی، برای اداره و هدایت علمی نظام آموزشی کشور است.
	اصلی	(۶ واحد): نظریه‌های یادگیری و روش‌های تدریس (۲ واحد)، تعلیم و تربیت اسلامی (۲ واحد)، برنامه‌ریزی پیشرفته (۲ واحد)
	تخّصّاتی الزامی	(۸ واحد): روش‌شناسی پژوهش در برنامه درسی (۲ واحد)، برنامه ریزی درسی پیشرفته ۱ (۲ واحد)، برنامه‌ریزی درسی ابتدایی و متوسطه (۲ واحد)، برنامه‌ریزی درسی در آموزش عالی (۲ واحد)
آموزشی و پژوهشی	تخّصّاتی انتخابی	(۴ واحد): فنون طراحی برنامه درسی (۲ واحد)، کاربرد برنامه‌ریزی درسی در آموزش‌های سازمانی (۲ واحد)
	آزمون جامع	بخش کتبی بخش شفاهی (۲ هفته بعد از آزمون کتبی)
	پایان‌نامه	۱۸ واحد
	سمینار	ندارد
	کارآموزی	ندارد
	مجموع واحدها	۳۶ واحد

با توجه به داده‌های جدول شماره (۱)، دوره دکتری رشته برنامه‌ریزی درسی در دانشگاه شیراز به دو دوره متوالی آموزشی و پژوهشی تقسیم شده است. درس‌های دوره آموزشی به سه قسمت اصلی، تخّصّاتی اجباری و انتخابی تقسیم شده و در این بخش از برنامه درسی دروس پیش نیاز برای دانشجویانی که رشته تخّصّاتی آبی آن‌ها در دوره ارشد برنامه‌ریزی درسی نبوده است مورد توجه قرار نگرفته است. در انتخاب دروس، علاقه دانشجویان مورد توجه نیست و تمامی دانشجویان می‌بایست دروس یکسانی را بگذرانند. در دانشگاه شیراز برای سیمینار و کارآموزی دانشجویان و کار در موقعیت عملی در جامعه، واحدی در نظر گرفته نشده است و فعالیت‌های دانشجویان در طول دوره دکتری به سه بخش دروس نظری و عملی، آزمون جامع و پایان‌نامه خلاصه شده است.

جدول (۲): برنامه درسی دوره دکتری رشته مطالعات برنامه درسی دانشگاه جرج واشینگتن آمریکا (George Washington University)

ابعاد	شاخص	توضیحات
عنوان دوره	آموزش و برنامه درسی	Curriculum and Instruction
	نحوه ارائه	حضور
مشخّصات دوره	طول دوره	۳ سال آموزشی پژوهشی (پایان نامه)
اهداف دوره		هدف از برنامه‌های درسی و آموزشی در دوره دکتری آماده سازی نیروی انسانی است که آموزش را در دوره‌های مختلف در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی مدیریت و هدایت کنند. این امر به وسیله تفکر انتقادی، تحقیق و اندیشه درباره امور تدریس و یادگیری، برنامه درسی، آموزش، سیاست و تربیت معلمان ممکن خواهد شد. برنامه‌های دوره دکتری به‌طور ویژه بر این موضوع متمرکز هستند تا دانشجویان بفهمند که چگونه برنامه درسی و آموزش در زمینه‌های تغییر آموزش دانش‌آموزان مختلف ساخته

ابعاد	شاخص	توضیحات
		و به کار گرفته می‌شود. دانش‌آموختگان دوره دکتری عضوی از جامعه آموزشی خواهند شد که مدیران، متخ [۲] [۱]، سیاست‌گذاران و سازمان‌های آموزشی را به هم متصل خواهد کرد.
	برنامه درسی	(۱۵ واحد). سمینار در تحقیق آموزش و برنامه درسی (۳ واحد)، مبانی نظری برنامه درسی (۳ واحد)، ایده‌های پیشرفته در تئوری برنامه درسی (۳ واحد)، برنامه‌های آموزش و ارزشیابی (۳ واحد)، سمینار در آموزش (۳ واحد)
	سیاست و ارزشیابی	(۶ واحد) سیاست آموزش، اصلاحات معاصر و رهبری معلمان، ارزشیابی در آموزش و برنامه درسی
	تخ [۲] صی	برخی دانشجویان (۹ واحد) بر اساس حوزه نخ [۲] صی و برخی همه دروس تخ [۲] صی را انتخاب می‌کنند. (انتخاب ۹ واحد گزینشی است)
آموزشی و پژوهشی	سمینار و برنامه درسی	سمینار ۱ (۳ واحد)، سمینار ۲ (۳ واحد)، جز واحدهای اصلی بیان شده است
	متدولوژی	تقسیم شده است. B و A (۱۵ تا ۱۸ واحد) درس‌ها در دو سطح مقدمات آمار در آموزش (۳ واحد)، دانشجویان در انتخاب دیگر واحدهای روش‌ناسی با مشاور خود مشورت می‌کند.
	آزمون جامع	یک سوال پژوهشی (دانشجو ۶۰ روز زمان دارد تا به سوال پاسخ دهد، حداکثر ۴۰ صفحه)
	پایان‌نامه کارآموزی	۱۲ واحد حداقل ۳ واحد
	مجموع	حداقل ۶۶ واحد

دانشگاه واشنگتن، برنامه خود را به چهار حوزه کلی برنامه درسی، آموزش، سیاست و رهبری، و پژوهش تقسیم کرده است. در بخش اول و تحت عنوان برنامه درسی، تمرکز بر بررسی ایده‌های آموزشی افراد و گروه‌های متمرکز است که بر جنبه‌های نظری و عملی برنامه درسی آمریکا تأثیر گذاشته‌اند. در بخش آموزش تئوری‌ها، مدل‌ها و متغیرهایی که به‌طور همزمان در زمینه آموزش و ارزشیابی نقش دارند مورد بررسی و آزمایش قرار می‌گیرند و ارتباط بین تئوری، تحقیق و عمل به صورت روشن و آشکار بیان می‌شود. در بخش سیاست‌ها، رهبری در برنامه درسی و آموزش از طریق مدل‌های نظارت بالینی و مدل اصلاح مدرسه (ابتدایی تا دیپلم) مورد بررسی و آزمون قرار می‌گیرد، و در بخش تحقیق دانشجویان با پارادایم‌های تحقیق و روش‌های مناسب انجام تحقیقات با کیفیت در موقعیت‌های آموزشی تجاربی را کسب می‌کنند که این تجارب شامل تحقیقات کمی، کیفی و ترکیبی در علوم اجتماعی می‌باشد.

جدول (۳): برنامه درسی دوره دکتری مطالعات برنامه درسی دانشگاه فناوری تگزاس آمریکا (texas tech university)

ابعاد	شاخص	توضیحات
عنوان دوره	Curriculum Studies & Teacher Education	مطالعات برنامه درسی و تربیت معلم
مشخ [۲] ات دوره	نحوه ارائه	حضور و آنلاین به دو صورت نیمه‌وقت و تمام‌وقت
	طول دوره	طول حداکثری ۸ سال تقویمی متوالی
		۴ سال بعد از دوره کاندیداتوری برای دکتری رشته
اهداف دوره		از اهداف و دستاوردهای این دوره آموزشی تربیت متخ [۲] [۱]انی است که هم از جنبه تئوریک و هم عملی در زمینه آموزشی مشارکت داشته باشند. دانشجویان بعد از گذراندن این دوره مربیانی خبره و منتقد خواهند شد که متعهد به رشد و بهبود شرایط انسان‌ها از طریق آموزش و تحقیقات آموزشی خواهند بود. فارغ‌التحصیل‌های این دوره می‌توانند تحقیقات خود را در سطوح مختلف ملی، محلی، منطقه‌ای و بین‌المللی منتشر سازند.
	پیش‌نیاز	(۱۵ ساعت) افرادی که رشته فوق لیسانس آن‌ها با رشته مورد تقاضا هم‌خوانی نداشته باشد و همچنین برای کسانی که ۷ سال از پایان فوق لیسانس آن‌ها گذشته باشد.

ابعاد	شاخص	توضیحات
سرفصل دروس دوره	دروس پایه	۹ ساعت: جهت گیری پژوهشی در آموزش، ایدئولوژی‌های مختلف، تئوری‌های برنامه درسی
	تخفیفی	۲۴ ساعت ۱۸ ساعت الزامی ۶ ساعت انتخابی
	متولوژی	۱۸ ساعت: تحقیقات (کمی ۶ ساعت)، (کیفی ۶ ساعت)، (تخفیفی ۳ ساعت)، (عملی ۳ ساعت)
	آزمون جامع	دارد
	پایان نامه سیمینار کارآموزی	۱۲ ساعت ندارد حداقل ۲۴ ساعت در طول ۴ ترم تحصیلی پیاپی
	مجموع	حداقل ۶۳ ساعت؛ واحدهای پیش نیاز جز این ۶۳ واحد نمی‌باشند.

دانشگاه نگراس برای رفع نیازهای مختلف دانشجویان، برنامه دکتری در برنامه درسی و آموزش دارای گزینه‌های مختلف (حضور و آنلاین، پاره‌وقت و تمام‌وقت) و گرایش‌های متنوع (مطالعات برنامه درسی و تربیت معلم، مطالعات زبان، تنوع فرهنگی و سوادآموزی، علوم، تکنولوژی، مهندسی و ریاضیات می‌باشد. ۹ ساعت از برنامه درسی این گرایش‌ها با همدیگر مشترک است و تمامی دانش‌آموزان می‌بایست آن‌ها را بگذرانند. هر دانشجو متناسب با گرایش انتخابی خود ۲۴ ساعت درسی را می‌گذراند که خود به دو نوع اجباری (۱۸ ساعت) و اختیاری (۶ ساعت) تقسیم می‌گردد. در برنامه درسی دانشگاه نکراس تاکید زیادی بر دروس متدولوژی شده است و میزان ساعاتی که دانشجو باید بگذراند برابر با ساعات دروس تخفیفی اجباری است و این نشان از اهمیت تحقیق و پژوهش در این دانشگاه است.

جدول (۴): برنامه درسی دوره دکتری رشته آموزش و برنامه درسی دانشگاه گاردنر وب کانادا (Gardner Webb University)

ابعاد	شاخص	توضیحات
عنوان دوره	آموزش و برنامه درسی curriculum and instruction	
مشخبات دوره	نحوه ارائه	حضور
	طول دوره	۷ سال
اهداف دوره		هدف از این دوره آموزشی تربیت مدیران و متخفیفان برنامه درسی است که در یک محیط مبتنی بر ارزش‌ها و اصول مسیحیت دوره‌ها، تحقیقات، سمینارها و کارآموزی‌هایی را می‌گذرانند. متقاضیان این رشته برای تحلیل انتقادی نظریه‌های آموزشی و همچنین کاوشگری در زمینه آموزش تربیت می‌شوند و همچنین آمادگی‌های لازم برای مشارکت در حوزه‌های تربیتی و به عهده گرفتن مدیریت موسسات آموزشی را کسب می‌کنند.
آموزشی و پژوهشی	ماژول‌ها	تاریخچه برنامه‌ریزی درسی (۶ ساعت)، مدل‌ها و روندهای گذشته و آینده برنامه درسی (۶ ساعت)، پژوهش (۱۲ ساعت)، تغییر و تحول (۶ ساعت)، استراتژی‌های ارزشیابی (۶ ساعت)، آموزش مدیریت خلاقانه و کارآمد (۱۲ ساعت)،
	آزمون جامع	ندارد
	پایان‌نامه سیمینار	ماژول ۱ (۶ ساعت)، ماژول ۲ (۳ ساعت) و ماژول ادامه دادن پایان‌نامه (۳ ساعت، در صورت نیاز) برای هر ماژول (۱ ساعت) و برای پایان‌نامه (۳ ساعت)
	مجموع	۶۳ ساعت

قسمت اصلی برنامه درسی دوره دکتری آموزشی را ماژول‌ها تشکیل داده‌اند. دانشجو می‌بایست بعد از هر ماژول (۱ ساعت) را با عنوان مربیگری پایان‌نامه یا سمینار تجربیات کلینیکی بگذراند. پایان‌نامه نیز به دو بخش تقسیم شده که یک بخش آن سمینار است. در ادامه ماژول‌ها به ترتیب ارائه، مجزا و روشن توضیح داده شده‌اند. ابتدا اهداف ماژول توصیف و اهمیت آن برای یک مدیر آموزشی بیان و در ادامه منطبق هر کدام از ماژول‌ها و چرایی انتخاب آن‌ها توضیح داده شده است. بعد از بیان منطبق هر ماژول، اهداف عینی

آن برای دانشجویان بیان و سپس وظایف و تکالیف دانشجویان در طول ترم مشخص شده است. علاوه بر موارد ذکر شده، چگونگی ارزشیابی تکوینی و پایانی از هر ماژول و منابع مورد مطالعه در طول ترم نیز ارائه می‌شود. نکته جاب توجه در برنامه درسی این دانشگاه عدم وجود آزمون جامع بر خلاف دیگر دانشگاه‌هاست و به نظر می‌رسد تأکید اصلی دانشگاه بر سمینارهایی است که برای هر ماژول قرار داده است. علاوه بر این، متفاوت از دیگر دانشگاه‌ها، واحدهای مورد مطالعه در طول دوران تحصیلی به بخش‌های پایه، الزامی، اختیاری و پیش‌نیاز تقسیم‌بندی نشده است، بلکه از عنوان ماژول استفاده شده است.

جدول (۵): برنامه درسی دوره دکتری رشته برنامه درسی دانشگاه ویسکانسین - مدیسون (University of Wisconsin-Madison)

ابعاد	شاخص	توضیحات
عنوان دوره	آموزش و برنامه درسی curriculum and instruction	
مشخ‌ات [۱]	نحوه ارائه	حضور، پژوهش محور
دوره	طول دوره	۴ سال
اهداف دوره		۲ سال تحقیق و پژوهش
		۲ سال واحدهای درسی، حداقل دو ترم حضور (هر ترم حداقل ۸ واحد)
		از ۵۱ واحد مورد نظر، می‌بایست ۳۶ واحد بعد از پذیرش و در خود دانشگاه گذرانده شود و واحدهای گذرانده‌شده در دیگر موسسات مورد تایید نمی‌باشد. ۱۸ واحد می‌بایست از دپارتمان برنامه درسی اخذ شود و دیگر واحدها می‌توانند در دیگر دپارتمان‌های دانشگاه اخذ و گذرانده شود
	پیش‌نیاز	(۳۰ واحد) برای کسانی که ارشد آن‌ها برنامه درسی و آموزش نباشد
		از این ۶۶ واحد درسی، ۲۷ واحد می‌بایست در رابطه با آموزش و برنامه درسی باشد. ۱۵ واحد مربوط به دوره ارشد و ۱۲ واحد نیز مربوط به دوره دکتری
	مقدماتی	ثبت نام در دروره مقدماتی آموزش و برنامه درسی در ترم اول یا دوم (۳ واحد)، گذراندن حداقل ۳ دوره متدولوژی با نظر مشاور
آموزشی و پژوهشی	دروس پایه	۹ تا ۱۲ واحد که با نظر مشاور می‌توان در یک یا دو دانشکده گذرانده شود برای رسیدن به آزمون جامع
	آزمون جامع	(به مدت ۲ هفته) take home دارد (با دو روش کتبی به مدت ۸ ساعات و به صورت)
	پایان نامه سمینار	در طول سال‌های سوم و چهارم، زمان ارائه پروپوزال ۱ ترم قبل از آزمون جامع و حداکثر تا ۲ سال بعد از آزمون می‌باشد. ندارد
	مجموع	حد اقل ۵۱ واحد، بدون محاسبه واحدهای پیش‌نیاز

در برنامه درسی دانشگاه مدیسون قوانین و مقررات با جزئیات بیان شده است. از جمله: تعداد واحدهایی که دانشجوی در سال‌های قبل از ورود به دوره دکتری گذرانده است محاسبه نمی‌شود و دانشجوی می‌بایست حداقل ۳۶ واحد درسی جدید را در دوره دکتری بگذراند و از این تعداد حتما ۱۸ واحد از دپارتمان آموزش و برنامه درسی باشد و مابقی را می‌تواند از دیگر دپارتمان‌های دانشگاه اخذ کند. مورد دیگر، تعداد واحدهای پیش‌نیاز برای دانشجویانی است که رشته فوق لیسانس آن‌ها مرتبط با برنامه درسی نباشد. نکته متفاوت از دیگر دانشگاه‌ها، آزمون جامع می‌باشد که به صورت تحقیق انجام می‌شود و دانشجوی به مدت ۶۰ روز بر روی مسئله‌ای تحقیق می‌کند و نتایج آن را به کمیته دانشگاه عرضه می‌کند.

جدول (۶): برنامه درسی دوره دکتری رشته برنامه درسی دانشگاه کارولینای جنوبی آمریکا (University of South Carolina)

ابعاد	شاخص	توضیحات
عنوان دوره	Doctor of Education in Curriculum and instruction	دکتری تربیتی در آموزش و برنامه درسی

ابعاد	شاخص	توضیحات
مشخّصات دوره	نحوه ارائه	آنلاین
	طول دوره	حداکثر ۸ سال
اهداف دوره		این دوره در درجه اول بر درک و فهم انتقادی از تئوری‌های برنامه درسی متمرکز است. فارغ‌التحصیلان دانش‌های بین رشته‌ای را کسب می‌کنند و ویژگی‌های یک متخّص رشته در آن‌ها متجلی خواهد شد. در این دوره افراد برای نقش‌های مدیریتی در موقعیت‌های مختلف آموزشی مهیا می‌شوند، مانند استاد دانشگاه، مدیریت برنامه درسی در سطح منطقه و سمت‌های مدیریتی و آموزشی در سطح مدارس. در این دوره تقویت درک اساسی جنبه‌های نظری و عملی برنامه درسی توسط دانشجویان مورد تأکید می‌باشد.
	پایه	(۱۲ واحد): تنوع فرهنگی و برنامه درسی (مقدماتی)، تنوع فرهنگی و برنامه درسی (پیشرفته)، کاربرد اصول یادگیری، تحلیل سیاست‌های آموزشی
	تخّصّصی	(۲۴ واحد): تنوع نژادی و قومی و برنامه درسی، تنوع جنسیتی در جامعه و مدرسه، رهبری برنامه درسی، سمینار برنامه درسی، آموزش‌های متنوع برای توسعه کارکنان، تغییرات سازمانی در آموزش، تحقیق در برنامه درسی،
	متدولوژی	روش‌های ارزیابی کلاس درس، اصول و کاربرد تحقیق آموزشی، اصول اقدام پژوهی، اقدام پژوهی پیشرفته
آموزشی و پژوهشی	آزمون جامع	آزمون کتبی به مدت ۹ ساعت (۱ روز و نیم) جلسه دفاع شفاهی از آزمون جامع کتبی انجام شده (۱ ساعت و نیم)
	پایان نامه سمینار	۱۲ ساعت جز دروس تخّصّصی بیان شده است
	مجموع	۶۰ واحد که ۳۹ واحد آن در خود دانشکده مربوط به دانشگاه گذرانده شود

دوره دکتری مطالعات برنامه درسی در دانشگاه کارولین جنوبی به صورت ۱۰۰ درصد آنلاین ارائه می‌شود. در این دوره دانشجویان می‌بایست ۶۰ واحد را بگذرانند. دروس دوره به سه بخش پایه، تخّصّصی و متدولوژی تقسیم شده است و ارائه درس سمینار جز دروس تخّصّصی بیان شده است. نکته مهم و شاخص در برنامه درسی این دانشگاه توجه به انواع تنوع فرهنگی، اخلاقی، جنسیتی و ارتباط آن با برنامه درسی می‌باشد.

جدول (۷): برنامه درسی دوره دکتری رشته برنامه درسی دانشگاه بریتیش کلمبیاکانادا (University of British Columbia)

ابعاد	شاخص	توضیحات
عنوان دوره		Doctor of Philosophy (PhD) in Curriculum Studies دکتری فلسفه در مطالعات برنامه درسی
	نحوه ارائه	حضور، انعطاف پذیر و پژوهش محور
مشخّصات دوره	طول دوره	دروس تخّصّصی و عملی (۲ سال) کار تحقیقاتی (۲ تا ۴ سال)
اهداف دوره		مطالعات برنامه درسی شامل: آموزش معلمان، ساخت و ساز اجتماعی یا دانش، برنامه درسی و گفتمان آموزشی و نقش برنامه و سایر محیط‌های یادگیری می‌باشد، ولی محدود به این موارد نیست. دانشجویان درباره K-12 درسی و اصلاح برنامه درسی در برنامه‌ریزی و تدوین برنامه درسی، اجرا و ارزشیابی برنامه‌ها و آموزش ضمن خدمت معلمان مطالعه می‌کنند. تحقیقات در حوزه مطالعه برنامه درسی بین رشته‌ای است و دانشجویان با پارادایم‌های مختلف آشنا خواهند شد.
	تخّصّصی	۲ دوره (حداقل ۶ واحد)، با مشورت با سرپرست هیئت علمی یا کمیته مشاوره با توجه به علاقه دانشجوی
آموزشی و پژوهشی	روش تحقیق	۲ دوره (حداقل ۶ واحد)، با مشورت با سرپرست هیئت علمی یا کمیته مشاوره با توجه به علاقه دانشجوی
	سمینار	دوره اول: پیدایش مفاهیم معاصر برنامه درسی و بررسی تأثیرات تاریخی و نظری، تحلیل دیدگاه‌های متنوع مفهومی و سیاسی، بررسی اصول و مفاهیم آموزش و برنامه درسی، منطقی (آشکار و ضمنی) آموزش رسمی

ابعاد	شاخص	توضیحات
		دوره دوم: مطالعه مباحث معرفت شناختی و هستی شناختی پارادایم‌های مختلف در مطالعات برنامه درسی مانند: تفکر هرمنوتیکی، انتقادی، فمینیستی و پسا ساختارگرایی. در این دوره تفسیرهای دانشمندان از وقایع آموزشی برنامه درسی مورد بررسی قرار می‌گیرد.
	آزمون جامع	آزمون کتبی در ۳ برگه جلسه بحث شفاهی
	پایان‌نامه	تعداد واحدها مشخص نشده است
	مجموع	مشخص نشده است

در برنامه درسی دانشگاه کلمبیا، دوره‌ای پژوهش محور می‌باشد. متفاوت از برنامه دیگر دانشگاه‌ها قسمت اصلی دروس در بخش سمینارها قرار داده شده و در بخش‌های تخصصی و متدولوژی تنها به ذکر حداقل‌ها اکتفا شده است. در بخش تخصصی و متدولوژی تاکید بر نظر استاد ناظر، کمیته مشاوره و علاقه و زمینه کاری دانشجویان مورد تاکید است و دانشجویان در انتخاب درس‌ها محدود نیستند. همانند دیگر دانشگاه‌ها برای پایان‌نامه و مجموع واحدهایی که باید گذرانده شود به صورت کلی صحبت شده و جزئیات و تعداد واحدها بیان نشده است، اما درباره امتحان جامع بیش از دیگر دانشگاه‌ها بحث شده و به طور مفصل مواردی مانند: هدف از برگزاری آزمون جامع، ساختار و محتوای آزمون (کتبی و شفاهی)، فرایند آزمون (از انتهای سال دوم تا انتهای سال سوم) و نحوه بیان نتایج آزمون (رتبه) توضیح داده شده است.

به طور کلی و بر اساس موارد بررسی شده در دانشگاه‌های مختلف دنیا، در سال‌های اخیر افزایش علاقه پژوهشگران به کسب آگاهی از وضع دیگر جوامع و نظام‌های آموزشی آن‌ها موجب گرایش بیشتر محققان به مطالعات تطبیقی شده است. از روش‌های اصلی مطالعات تطبیقی می‌توان به سه روش توافق، تفاوت و جبر بولی اشاره کرد. از این میان دو روش توافق و تفاوت از ساده‌ترین روش‌های تطبیقی هستند که برای نخستین بار «جان استوارت میل» از آن‌ها استفاده کرده است. محقق در روش توافق به دنبال عوامل مشترک بین چند نظام آموزشی است و در این حالت محقق می‌تواند نتیجه‌گیری کند که همه عوامل مشترک شروط موثر بر تحقق بخشیدن به متغیر تحقیق می‌باشد. در حالی که روش تفاوت کاربست مضاعف روش توافق است و استدلال حاکم بر آن تاکید بر عوامل متفاوت در پدیده‌های مورد بررسی می‌باشد. محقق می‌تواند دو روش توافق و تفاوت را همزمان مورد استفاده قرار دهد (معدن دارآرانی، ۱۳۹۵).

اولین سوال محققان در این پژوهش این بود که برنامه درسی دوره دکتری رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه شیراز با برنامه درسی این رشته در دیگر دانشگاه‌های جهان چه شباهت‌هایی دارد؟ با استفاده از اطلاعات موجود جدول‌های ۱ تا ۷، می‌توان به این سوال پاسخ داد. بر اساس این اطلاعات شباهت‌های موجود میان برنامه درسی دانشگاه شیراز و دانشگاه‌های انتخاب شده در جدول شماره ۸ بیان شده است.

جدول (۸): شباهت‌های میان برنامه درسی دوره دکتری رشته برنامه درسی دانشگاه شیراز و دانشگاه‌های انتخاب شده از دیگر کشورها

ابعاد	شباهت‌ها
عنوان دوره	برنامه درسی به عنوان قلمرو معرفتی
نوع ارائه	حداقل ترم‌های حضوری و چهره به چهره
زمان دوره	زمان تقریباً مشابه در اغلب دانشگاه‌ها تقسیم دوره به دو بخش آموزشی و پژوهشی
اهداف دوره	اهداف کلی و مشترک مبنی بر تربیت نیروی متخخص در زمینه آموزش و برنامه درسی
سرفصل‌ها	تقسیم دروس به چند زیرمجموعه: پایه، اختصا و اختیاری و روش‌شناسی
آزمون جامع	مشابه در اغلب دانشگاه‌ها تقسیم به دو بخش کتبی و شفاهی زمان انجام آزمون بعد از اتمام دوره آموزشی
سمینار	آشنایی با انواع پارادایم در دو دانشگاه (شیراز و بریتیش کلمبیا)
پایان‌نامه	اهمیت پایان‌نامه در تمامی دانشگاه‌ها تعداد واحدهای پایان‌نامه

علاوه بر شباهت‌های موجود میان برنامه درسی دانشگاه‌های مورد بررسی، وجود تفاوت‌ها در سرفصل‌ها در برنامه درسی سوال دوم محققان بود. برای یافتن پاسخ سوال دوم پژوهش، لازم بود اطلاعات موجود در جدول‌های ۱ تا ۷، مجدداً بررسی گردد و در این بررسی مجدد، تفاوت‌های کلی و جزئی میان سرفصل‌ها در برنامه درسی دانشگاه‌ها گردآوری شود. تفاوت‌های موجود میان سرفصل‌ها در برنامه درسی دانشگاه‌ها در جدول شماره ۹ نشان داده شده است.

جدول (۹)، تفاوت‌های میان برنامه درسی دوره دکتری رشته برنامه درسی دانشگاه شیراز و دانشگاه‌های انتخاب شده از دیگر کشورها

ابعاد	تفاوت‌ها
عنوان دوره	عناوین متفاوت برای دوره در دانشگاه‌های مختلف
نوع ارائه	روش آنلاین و تاکید بر پژوهش محور بودن دوره
زمان دوره	
اهداف دوره	تاکید بر تفکر انتقادی در برخی از دانشگاه‌ها و عدم اشاره در برخی دیگر
سرفصل‌ها	تفاوت در تقسیم‌بندی دروس تنوع در سرفصل‌های ارائه شده توجه به علاقه و اختیار دانشجویان در انتخاب دروس تاکید زیاد برخی از دانشگاه‌ها بر دروس متدولوژی عدم توجه به دروس پیش‌نیاز در برخی از دانشگاه‌ها
آزمون جامع	تفاوت در شیوه اجرای دوره در دانشگاه مدیسون
سمینار	تاکید زیاد برخی از دانشگاه‌ها مانند (گاردنر وب) بر ارائه سمینار عدم تعیین سمینار در برخی از دانشگاه‌ها مانند شیراز
پایان‌نامه	سمینار در باره پایان‌نامه در دانشگاه گاردنر وب

اطلاعات جدول‌های شماره (۸ و ۹)، چکیده و نکات مهم اطلاعات جدول‌های شماره ۱ تا ۷ می‌باشد و نشان می‌دهد برنامه درسی تمامی دانشگاه‌ها در کلیات مشابه همدیگر هستند و تفاوت آن‌ها در جزئیات و مربوط به بافت و سیستم آموزشی حاکم بر هر دانشگاه می‌باشد. برای مثال در برخی از دانشگاه‌ها مانند دانشگاه شیراز، به دلیل حاکمیت سیستم متمرکز آموزشی علاقه دانشجویان در انتخاب واحدهای درسی مغفول مانده و همه دانشجویان ملزم به انتخاب و گذراندن واحدهای درسی یکسانی هستند. نمونه دیگری از تفاوت‌ها در برنامه درسی دانشگاه کارولینای جنوبی مشاهده می‌شود که در دروس تخصصی بر ارتباط برنامه درسی با تنوع فرهنگی، اخلاقی و جنسیتی تاکید شده است و این می‌تواند متاثر از بافت و زمینه فرهنگی و اجتماعی باشد که دانشگاه یا دانشجویان در آن فعالیت دارند و ممکن است علت آن وجود جامعه با تنوع فرهنگی بالا باشد. تشابهات دانشگاه نشان می‌دهد در تمامی دانشگاه‌ها برنامه درسی دوره دکتری به دو بخش آموزشی (تئوریک) و بخش پژوهشی (پایان‌نامه) تقسیم شده است. هر چند که برخی از دانشگاه‌ها مانند بریتیش کلمبیا و مدیسون بر پژوهش‌محور بودن دوره دکتری تاکید بیشتری کرده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

برنامه‌ریزان درسی می‌بایست در طول دوران تحصیل عمومی و تخصصی در دوره‌های مختلف کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری، دانش، مهارت، نگرش و انگیزه لازم را برای موفقیت در انجام نقش و وظیفه خود کسب کنند. در فرایند کسب شایستگی‌های لازم برای موفقیت در نقش و وظیفه تخصصی، نقش سرفصل‌ها در دروس در دوره‌های کارشناسی، ارشد و به‌ویژه دوره دکتری بسیار مهم و تعیین‌کننده است. بدون شک یکی از دلایل مهم در تربیت نیروی انسانی کارآمد، کیفیت و کارآمدی برنامه‌های درسی دوره‌های آموزش عالی است. در هر رشته تحصیلی برخی از دانشگاه‌ها موفق و شناخته شده هستند و صاحب‌نظران و اندیشمندان بزرگ و صاحب ایده در این دانشگاه‌ها تدریس می‌کنند؛ فرایند و روش کار این صاحب‌نظران و دانشگاه‌ها می‌تواند موجب بهبود و رشد برنامه درسی دیگر دانشگاه‌ها شود. می‌توان نقاط قوت دانشگاه‌ها پیش‌رو و صاحب سبک را با توجه به فضای فرهنگی، افتخاری و اجتماعی جامعه هدف، بومی‌سازی کرد و بر غنای برنامه درسی دانشگاه افزود.

با توجه به هدف این تحقیق، سرفصل‌ها در دروس برنامه درسی دانشگاه‌های برتر رشته برنامه‌ریزی درسی مورد تجزیه و تحلیل و مقایسه قرار گرفتند. نتایج تحلیل و بررسی اطلاعات حاصل از مطالعه برنامه‌های درسی دوره دکتری رشته برنامه درسی در دانشگاه‌های مختلف، حاکی از این است که شباهت‌ها و تفاوت‌هایی در برنامه‌های درسی این دوره در دانشگاه‌های مختلف وجود دارد. در رابطه با بررسی شباهت‌ها این پژوهش همسو با پژوهش مرادی (۱۳۹۴) می‌باشد که در تبیین این یافته می‌توان بیان نمود اولین شباهت در برنامه درسی

دانشگاهها، توجه به برنامه درسی به عنوان یک قلمرو شناختی و معرفتی است که دانشجو در این دوره با پدیده‌های مختلف برنامه درسی چون تاریخچه، تئوری‌ها، مدل‌ها، الگوها، عناصر و مولفه‌ها، مهندسی، تحولات و چالش‌های حوزه برنامه درسی آشنا می‌شود و در طول دوره فرایند طراحی، تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه درسی را به صورت عمیق و دقیق بررسی و مطالعه می‌کند. در بخش اهداف بیان شده این دوره در دانشگاه‌های مختلف، این نکته روشن است که حوزه برنامه درسی و آموزش به هم گره خورده است و فارغ‌التحصیل دوره دکتری فردی حساس، خبره و نقاد در زمینه آموزشی خواهد بود و می‌تواند به عنوان استاد دانشگاه و همچنین هماهنگ کننده بخش‌های مختلف سیستم آموزشی در جامعه فعالیت داشته باشد.

در کنار شباهت‌های موجود میان برنامه درسی دانشگاه‌های مختلف، آنچه دانشگاه‌های عادی و عالی را از هم متمایز می‌سازد تفاوت‌های برنامه درسی اجرا شده در دانشگاه‌ها می‌باشد. در رابطه با بررسی تفاوت‌ها، این پژوهش هم راستا با پژوهش‌های میرزا محمدی (۱۳۹۵)، شعبان ورکی (۱۳۸۵) و جهانی (۱۳۸۵) می‌باشد. در تبیین این موضوع بیان می‌شود که یکی از تفاوت‌های موجود در برنامه درسی دانشگاه‌ها نوع تقسیم‌بندی سرفصل دروس بود. برخی از دانشگاه‌ها جزئیات گذراندن واحدهای درسی را بیان کرده‌اند (مدیسون) و برخی تنها به بیان کلیات و پودمان‌ها (گاردنر وب) اکتفا کرده‌اند. تفاوت برنامه درسی دانشگاه‌ها در بعد محتوا، شامل تنوع تقسیم‌بندی‌های ارائه شده و میزان اختیار دانشجو در انتخاب دروس بر اساس علاقه فردی می‌باشد. در برخی از دانشگاه‌ها (بریتیش کلمبیا، مدیسون) بر اهمیت مشاوره با استاد راهنما در انتخاب دروس از طرف دانشجو نسبت به دیگر دانشگاه‌ها تأکید بیش‌تری شده است.

در برنامه درسی تمامی دانشگاه‌ها بر تحقیق و پژوهش تأکید شده است. در حالی که در برخی از دانشگاه‌ها (واشنگتن، تگزاس، گاردنر وب و کارولینا) تأکید بیش‌تری بر گذراندن دوره‌های متدولوژی شده است و واحدهای بیش‌تری را برای تحقیق و پژوهش اختصاص داده‌اند. در برنامه درسی دانشگاه‌ها توجه مشابهی به دوره‌های آزمون جامع و پایان‌نامه شده است و تمامی دانشگاه‌ها زمان انجام آزمون جامع را بعد از اتمام موفقیت‌آمیز دوره آموزشی تعیین کرده‌اند. اکثر دانشگاه‌ها ابتدا آزمون جامع را به صورت کتبی برگزار می‌کنند و در مرحله بعد جلسه مباحثه درباره آزمون توسط تیم و کمیته دانشگاه برگزار می‌شود و دانشجو درباره پاسخ‌های خود توضیحاتی را ارائه و نکات مبهم را بیش‌تر توضیح می‌دهد. آخرین مرحله در دوره دکتری تمامی دانشگاه‌های بررسی شده، انتخاب و گذراندن پایان‌نامه است. برخی از دانشگاه‌ها درباره زمان انتخاب موضوع، نوشتن پروپوزال و فرایند انجام پایان‌نامه جزئیات بیش‌تری را توضیح داده‌اند. نکته مشابه در اغلب دانشگاه‌ها تعداد واحدهای پایان‌نامه ۱۲ واحد بود، در حالی که این عدد برای دانشگاه شیراز ۱۸ واحد می‌باشد، یعنی دقیقاً نیمی از واحدهای دوره را به پایان‌نامه اختصاص داده است تا تعادل دقیق بین بخش نظری و عملی دوره رعایت شده باشد. بیش‌ترین تعداد واحدهای تعیین شده برای اتمام دوره دکتری در دانشگاه‌ها جرج واشنگتن (۶۶ واحد)، فناوری تگزاس (۶۳ واحد)، گاردنر وب (۶۳ واحد)، کارولینای جنوبی (۶۰ واحد) بود، در حالی که دانشگاه شیراز برای اتمام این دوره ۳۶ واحد را تعیین کرده که کم‌ترین میزان واحدهای تعیین شده مربوط به دانشگاه شیراز است.

با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های برنامه درسی دانشگاه‌ها، می‌توان به اهمیت رویکردهای پژوهش‌محوری و تفکر انتقادی در تربیت دانشجویان دوره دکتری رشته برنامه درسی اشاره کرد. برنامه‌ریز درسی با داشتن روحیه‌ای پژوهشی و با دیدی انتقادی می‌تواند بسیاری از مسائل و مشکلات جامعه را درک کند و با طراحی، اجرا و ارزیابی برنامه‌های درسی، در رفع کاستی‌ها و حل مسائل و مشکلات برنامه درسی موجود کوشش نماید. موفقیت برنامه‌ریزان درسی در انجام وظایف تخصصی در سطح خرد و کلان، ناشی از دانش، بینش، مهارت و نگرش‌هایی است که در طول دوران تحصیل عمومی و تخصصی کسب کرده است. آموزش‌های دوره دکتری به‌طور ویژه بر این موضوع متمرکز هستند تا دانشجویان با نگاهی عمیق و دقیق درک کنند. برنامه درسی و آموزش با هدف تربیت دانش‌آموزان با توانایی‌ها، فرهنگ‌ها و زمینه‌های متفاوت چگونه طراحی، تدوین، اجرا و ارزشیابی می‌شود. دانش‌آموختگان دوره دکتری عضوی از جامعه آموزشی خواهند شد که مدیران، متخذهان، سیاست‌گذاران و سازمان‌های آموزشی را به هم متصل خواهد کرد.

تحولات فزاینده در ابعاد گوناگون جامعه و گسترش علوم و دانش بشری؛ نیاز به بازنگری و تغییر در برنامه‌های درسی را ضروری می‌نماید. ضرورت تغییر و اصلاح برنامه‌های درسی در آموزش عالی به عنوان نهاد مسئول تربیت نیروی انسانی جوامع در حال تغییر امری روشن و واضح است. هدف این تحقیق شناخت نقاط ضعف و قوت سرفصل دروس دوره دکتری رشته برنامه‌ریزی درسی است تا با اصلاح، بهبود و تغییر برنامه درسی بتوان متخذهان شایسته‌ای به عنوان برنامه‌ریز درسی تربیت کرد. با توجه به نتایج پژوهش و تفاوت‌های مشاهده شده در سرفصل دروس رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه شیراز در مقایسه با سرفصل دروس دانشگاه‌های برتر این رشته در سطح جهان، پیشنهادهایی برای اصلاح برنامه دوره دکتری رشته برنامه‌ریزی درسی ارائه شده است.

عنوان دوره مورد بررسی در بیش‌تر دانشگاه‌ها "آموزش و برنامه درسی" تعیین شده است و تنها دانشگاه شیراز عنوان "برنامه‌ریزی درسی" را برای این دوره تحصیلی انتخاب کرده است. این امر می‌تواند حاکی از تخصص‌گرایی دانشگاه شیراز باشد و این عنوان متناسب با تعریف "فرایند برنامه درسی" می‌باشد، در صورتی که اگر مفهوم برنامه درسی را به عنوان یک "قلمرو معرفتی" در نظر داشته باشیم، لازم است از عنوان "مطالعات برنامه درسی" استفاده شود.

دانشگاه شیراز در بخش تقسیم‌بندی محتوای دوره، سرفصل‌ها را به سه بخش اصلی، تخصصی الزامی و تخصصی انتخابی تقسیم کرده است. دانشجویان گزینه‌هایی برای انتخاب واحدهای مورد علاقه خود ندارند. دانشجویان با علائق و توانمندی‌های متفاوت

می‌بایست دروس یکسانی را اخذ و مطالعه می‌کنند. در نظر گرفتن گزینه‌های اختیاری برای دانشجویان دوره دکتری می‌تواند منجر به رشد و توسعه علاقه، خلاقیت و تخصص دانشجویان شود؛ چنانچه برخی از دانشگاه‌ها به خوبی به این نکته توجه دارند.

برخی از دانشگاه‌ها در سرفصل دروس خود تاکید بیشتری بر دوره‌های متدولوژی دارند، در حالی که دانشگاه شیراز به اختصار (۲ واحد) با نام روش‌شناسی پژوهش در برنامه درسی اکتفا کرده است. کم‌توجهی به دوره‌های روش‌شناسی در رشته علوم تربیتی در دوره‌های مختلف کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری کاملاً واضح و آشکار است و این موجب شده است تا دانشجویان گرایش‌های مختلف علوم تربیتی از نظر روش‌شناسی ضعیف باشند. لازم است توجه به انواع روش‌های تحقیق کمی، کیفی و ترکیبی همانند دانشگاه‌های برتر مورد توجه قرار گیرد تا دانشجویان روش‌های مختلف تحقیق را در حد تسلط فراگیرند. به نظر می‌رسد رویکرد آموزش دروس متدولوژی می‌بایست از رویکرد تدریس نظری با روش سخنرانی به رویکرد تدریس عملی و پروژه محور تغییر کند.

از دیگر نکات متفاوت در برنامه‌های درسی دانشگاه‌های بررسی شده می‌توان به درس سمینار اشاره کرد. در حالی که دانشگاه‌های (بریتیش کلمبیا، گاردنر وب و جرج واشنگتن) واحدهای زیادی را برای این درس اختصار داده‌اند، ولی در دانشگاه شیراز واحدی برای سمینار تعیین نشده است. شاید بتوان با گذراندن ۲ یا چند واحد سمینار در ترم‌های حضوری در دانشگاه، دانشجویان برای بیان نظرات خود در جلسه دفاع پایان‌نامه مهارت‌های لازم را کسب نمایند.

منابع

منابع فارسی

- آقازاده، ا. (۱۳۹۶). آموزش و پرورش تطبیقی. تهران: سمت
- سرمد، زهره؛ وزیر، مژده (۱۳۷۷). شاخص‌های کیفیت برنامه درسی در آموزش عالی. ف. فصلنامه علمی پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهراء. ۸(۲۴).
- شعبانی ورکی، بختیار (۱۳۸۵). نقد روش‌شناسی تحقیقات تربیتی در ایران. ف. فصلنامه تعلیم و تربیت. ۲۲(۱): ۴۲-۱۱.
- شورای عالی برنامه ریزی گروه علوم انسانی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۱۳۹۳). برنامه درسی دوره دکتری برنامه ریزی درسی. فتوحی و اجارگاه، کوروش (۱۳۹۶). اصول و مفاهیم اساسی برنامه ریزی درسی. تهران: علم استادان
- قادری، م. طیفی (۱۳۹۳). تاریخ آموزش برنامه درسی در جهان. دانشنامه ایرانی برنامه درسی
- کریمی، مرتضی؛ فتاحی، هدی (۱۳۹۲). تغییر برنامه درسی آموزش عالی: (مورد: برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد برنامه ریزی آموزشی). دوفصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی. ۳(۷): ۱۳۸-۱۱۱.
- مرادی، ر؛ مرادی، م؛ ملکی، ح، عبدلی، ا (۱۳۹۴). طراحی و ارائه مدل شایستگی برای برنامه ریزان درسی. پژوهش‌های کیفی در برنامه درسی. ۱۱(۱): ۶۱-۸۰.
- مرزوقی، رحمت اله؛ کشاورزی، فهیمه؛ نوروزی، نصراله (۱۳۹۸). معرفی و دانلود کتاب مبنا و معنای برنامه درسی پنهان: نگاهی نو به انواع برنامه‌های درسی. انتشارات آوای نور
- معدن دار آرانی، ع (۱۳۹۵). مطالعات تطبیقی درآموزش و پرورش: کاربری روش‌های جدید تحقیق. ف. فصلنامه خانواده و پژوهش شماره ۷
- مهرمحمدی، محمود (۱۳۹۹). برنامه درسی: نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم اندازها. سازمان سمت
- میرزاحمدی، م ح (۱۳۹۵). مطالعه تطبیقی برنامه درسی دوره دکتری رشته برنامه ریزی درسی ایران با دانشگاه‌های خارج از کشور. کنگره ملی علوم انسانی

منابع لاتین

- Card, K., Chambers, C. R., & Freeman Jr, S. (2016). Is there a core curriculum across higher education doctoral programs. *International Journal of Doctoral Studies*, 11, 127-146.
- Chan, C. K., Fong, E. T., Luk, L. Y., & Ho, R. (2017). A review of literature on challenges in the development and implementation of generic competencies in higher education curriculum. *International Journal of Educational Development*, 57, 1-10.

- Eberly, M. Newton, S. Wiggins, R. (2001). The syllabus as a tool for student - centered learning. *The Journal of General Education*, Vol. 50, No. 1 (2001), pp. 56-74. Penn State University Press <http://www.jstor.org/stable/27797862>
- Fink, S. B. (2012). The many purposes of course syllabi: Which are essential and useful. *Syllabus journal*, 1.(۱)
- <http://www.gardner-webb.smartcatalogiq.com/2019-2020/Academic-Catalog/The-Gayle-Bolt-Price-School-of-Graduate-Studies/Graduate-Programs/Education/Doctoral-Programs/Curriculum-and-Instruction-Doctor-of-Education>
- https://www.depts.ttu.edu/opa/studentsparents/docs/coe/DegreeProgramAssessmentPlan-COE-CI-CurriculumInstruction_PHD.pdf
- <https://www.edcp.educ.ubc.ca/programs/doctorate-programs/>
- <https://www.education.wisc.edu/ci-handbook/>
- <https://www.gsehd.gwu.edu/programs/doctorate-curriculum-and-instruction>
- https://www.sc.edu/study/colleges_schools/education/study/advanced_study_in_education/teaching_curriculum_and_instruction/curriculum_studies/index.php
- Ojong, K. A., & Maduka, E. *The Role of Curriculum and Development in Teaching and Learning: A Critical Appraisal*.
- Pinar, W. (2011). *The character of curriculum studies: Bildung, currere, and the recurring question of the subject*. Springer.